

چەند لايەنەك ژ ميژوويا زاخو ل سەردەمى عوسمانى

لدويش بەلگەنامىن ئەر تتيقش عوسمانى

– عەبدوللاھ دەمير

قەكولەرى ئەر شيفى عوسمانى ل زانكوييا بينكول

– وەرگىران ژ زمانى توركى: پيروز عبداللە بشار

میژوویا زاخو ل سهدگ، ستازدگ و ههدگ زاینه :

زاخو سهنجهقهکا عوسمانی بوو کو ژلاین میرین بههدینان قه دهاته بریشه برن، ل باکووری وی وان و بدلیس و روژناقیای وی دیاربه کرو باشووری وی ههقسنوویره لگهله قهزاین دهوک و نامیدی^(۱). رووباری هیزل نهوا ژ قهزا بیت شهاب ل نیژیک کوندی نهلهکه ناقا ژ چیاپی ستهکوبهر دمردکهقیب و ل گوندی پېشخابوور (پېشابوور) دریزیتته ناقریباری دیجله دا ویلایهتا دیاربهکرو قهزا زاخو ژیک جودا دکرن^(۲). ناحیا زاخو شیوی گزیرتی ددا دموروبهیرین وی ریباری خابوور بوو، د ژیدمیرین عوسمانیدا هاتیه کول باکووری وی پرهکا ب داری هاتبوو چیکرن و ب ریکا قی پری دچوونه ناقریباری باژیری. ل ومرزی هاقینی ژ ههمی لایان قه دشیان دا بوو بچنه ناقریباری دا. بهلی ل ومرزی ژفستان ل دهمی ناقریباری دبوو ژیلی ریکا سهر پری ب چ ریکین دیتر نهدهشیان دمرباز بینه ناقریباری. لگهله ناحیهیین سلیمان و سندی و گولی ب کومی ۱۰۹ کوند سهر ب زاخو قه بوون. پرائیا خه لکی زاخو ب کوردی د ناخشن و پرائیا وان سهر مهزههه بی شافعی نه و نیژیکی (۱۸۳۰) مالن. سهبارمت دابهشکرنا خه لکی زاخو ۱۷۸۶ موسلمان، ۲۵ نهرمه، ۳۱ کاسولیک، ۳۲۴ کلدان، ۵۴۲ موسهوینه، نیژیکی ۲۷۰۸ زهلام د ناقریباری دا ههبوون. ل پهرتووکا (قامووس نهلهعهلام) یا شه مسهددین سامی دا دیاردکتهت کو هژمارا زهلامان زیدهتره ژ بینج هزاران. و ژوانا ۱۰۰ یههودی، ۷۰۰ مهسیحی و بین ماین ههمی موسلمان و وهسا دیاردکتهت جههکی خودان ناکنجین تیکهله^(۳). بهری هیجرمتی دوو کهلههیین کهفن بین خراب کری ههبوون بناقی کهلهها زهعفران و کهلهها گهواشی^(۴). ل سهنتهری باژیری زاخو تورههیین شیخین ناقریباری ودهنگ وهک شیخ عهلی ههکاری و شیخ یوسف ههذه.

پشتی ل سهری ب کورتی باس لسهل لایهتی جوگرافی بی باژیری زاخو هاتیهکرن. دی ههول دهین چهند زانیاریان لسهل چهوانیا گریدانا زاخو ب سهفهوی و عوسمانیان قه دیاربهکین.

سهنجهقا زاخو لسهلدهمی دولهتا سهفهوی^(۵) :

ل ساللا ۱۵۰۸ ی پشتی شاه ئسماعیلی سهرکهفتن لسهل حهسمن ناقریباری قوینلو نینای ههمی نیران و ههروهسا عیراقا - عهجه، نازمربایجان، کهنجه، شیروان، کیلان، مازندران، تهبهرستان، گورجستان، گورگان و کوردستان ب گشتی داکیرکر و نهقه جهین ناقریباری ههمی تالانکرن. نهو سهنجهقین بهری هینگی کوردان بریشهدبرن قهگرت و والی ژ مهزکزی لی دامهزاندن و مهیدانا دهستهلاتا خوه بهرفره کرو. و ههولدا دهستهلاتا میرین کورد ل دهقهری کیم بکته و نههیلیت. ژبهرکو پرائیا کوردان ب شیوهیهکی بهربهلاق بوون و پشتهقانیای نیک نهکرن لهورا وهلاتی وان ب شیوهیی بهردهوام ژ لاین سهفهویانسه دهاته داکیرکر و مالین وان دهاته تالانکرن^(۶).

پشتی شاه ئسماعیلی میرین کورد کرتین و کرینه د زیندانیهقه و سهنجهقین وان داکیرکرین کهرب و کین ل دهقه کوردان دژی سهفهویان پهیدا بوو. و دهمی سولتان سهلیم ژ قی چهندی ناگههداریبووی، ل سهفهرا چالديران نامهیهک بو میرین کوردان نشیسی و وهو بو پشکدارین ل کهل دهولتهتا عوسمانی دههری دژی سهفهویان قهخواند. ل ریکهقتی ۲ رهجهب ۹۲۰ / ۲۲ تهباخ ۱۵۱۴ سولتان سهلیم ی نامه بو میرین کورد فریکرو د نامیدا : داخواز ژ میر و هوز و قههیلهیین و سهرکردهیین کورد کربوو کو ههفکاری لگهله دولهتا عوسمانی دژی دولهتا سهفهوی بکهن و قی دهلیقی ژ دهست خوه نهکهن^(۷). ل کهل قی چهندی دا ئیدریس بهدلیسی راسپارد کو میرین کوردستان ل شهری چالديران دا لگهله دولهتا عوسمانی پشکدار بکته^(۸). ئیدریس بهدلیسی شیا تاکریا میرگههین شنو، سوران، نامیدی، ساسون، بهدلیس و حهسهن کیف و ب گشتی ۲۵ میرین ناقدارین کورد و میرگههین کوردی بو سولتان یاوز سهلیمی پهیدا بکته^(۹).

ئدریس بهدلیسی نامهیهکی ب تیروتسهلی بو سولتان سهلیمی ئیکتی فریدکتهت و باس ل میرین کورد دکتهت نهوین ل دهقهرا عیراقا عهجهه ل کهل دولهتا عوسمانی و دژی هیزین سهفهوی و د بیزیت: «میر یوسف میری برادوست، میر ئیسکهندر و سولتان نهحمدهی تاکریا خوه بو سولتان ئیسلامی دیارکرینه دژی هیزین سهفهوی، و داینه دیارکرین کو دژی دولهتا سهفهوی دی شهری کهن و من دقیت دیاربهکم کو میرین کوردستان گوهاریا من کرینه و دژی من نهراوهستیاینه و من ریکهقتن دناقبهرا میری برادوست و میری ستوونی ناصر، حاکمی سوران میر سهیید، میرین بابان، کوردین صارم بهگی لموکریان] و میرین دی دا کرینه و ل کهل فان حاکمی نامیدی سولتان حسین [کوری میر سهیف الدین]، حاکمی جزیری شاه عهلی ل کهل میرگههین سهر سنوری کرینه ئیک و، ریکهقتن دناقبهرا واندا پهیدا کرو. ژ لایهکی دیشه من هندهک بزاق ل لاین خیزان و بهدلیسی ژی کرن، هههچهنده شاه ئسماعیلی ههول دایه خوه نیژیکی میرین کوردان بکهن و وان رازی بکته بهلی کوردان دویشچوونا وی نهکریه. شاه ئسماعیلی (چایان سولتان) فریکربوو دهقهیین کوردستان داکو دلانا کوردان بهرامبهر شاهی نههیلیت و وان رازی بکته، بهلی میرین کوردان هزرا هندی کرن کو نهقه نهرماتیا سهفهویان سهردابرنه، لهورا ریکهقتن دکهل سهفهویان نهکریه. میرین برادوست بههقرا، میر سهییدی سوران، میرین بابان، زهلامین صارم بهگی و کوردین دیتر یین ل دموروبهیران شهر دکهل حاکمی ئورمیه کرینه و شیاینه قزلباشان بشکینن.

دهمن شاه ئيسماعيل ناگه هداربووی کو میرین کوردان دژی هیژین سهفهویان شهر کرینه زور توره بوو و بهیزهکا مهزن یا لهشکهری هیژش دکهته سهر کوردان، و ب بهانهیا نیچیری ۵۰۰۰ زهلامان کوم دکهت ژ مهراغه و میاندوناب بو سلدوز دهیت، لهشکهری فریدکتهت سهر که لها سلدوز و عهدین وی ئەوا کو ب دووراتیا قوناغهکی ژکه لهین برادوست و سلدوزی دوور، بهرامبر قی چهندی کوردین برادوست ناگه هدار بپوون ژ پلان و سهردابرن شاه ئيسماعیلی لهورا دکهل میرین دیتر بین کورد خوه دکهته نیک و بهرهفانیی دکهن. خودایی مهزن کورد سهر نیخستن و هیژین شاهی ب دووراتیا روژهکی ژ جهی شهری دوورکفتن و ۵۰۰ کوشتی ل دویف خوه هیلان^(۱۱).

آپیکه گریدان زاخو (سندی سلیمانی) ب دهولتا عوسمانی شه :

هرچهنده زاخو و دهوروبهیرین وی ژ سال ۱۵۱۵ ی پینه ژیر حوکمرانیا عوسمانیاندا بوون، بهی ل هندک سهردهمان دا تووشی داگیرکاریا سهفهویان دبوو، پشتی ل سال ۱۵۲۴ (سهفرا عیراقهین) ژلای سولتان سلیمان قانونی فه هاتیه ریخستن زاخو و دهوروبهیرین وی جارمادی کهفته ژیر کونترولا عوسمانی. بهری سهنجهقا زاخو بجیته ژیر دهسته لاتا عوسمانی ژلای میری بههدینان سولتان چهسهتی (برای سولتان حسینی) دهاته بریشهبرن^(۱۲). نانکو ب رمانهکا دیتر دهسته لاتا عهشیرهتین سندی سلیمانی لهوین بیکهاتا سهنتهری زاخو بیک دئینان دابوون دهست سولتان حسینی. ل سهردهمین دهستیکی سهنجهقین کوردستان دناق سیستهمی کارگیریا دهولتا عوسمانیدا هاتبوو ریخستن و زاخو ل سهردهمین دهستیکیا سهدی شازدی وهک (ناحیه) دهات بریشهبرن^(۱۳). زاخو ناحیهک بوو سهر ب ویلایهتا نامیدیی فه و دوو عهشیرهت ب ناخی سندی سلیمانی لی دژیان. د ناخه لکیدا زاخو ب مملهکهتا سندیان دهاته زانین^(۱۴). د نامهیا ئیدریس بدلیسیدا هاتیه کول دهمن شهری چالدیران و پاقرکنا بهغداد ژ هیژین سهفهوی، عهشیرهتین سندیان خوه لگهل میرین دی بین کورد کرینه نیک و شهرهک مهزن کرینه. ههروهسا پرانیا زاناین کوردستانی ژ قی دهقهری پهیدا بووینه. زاخو بهری هینگی نه گریدای بوو ب حوکمرانیا نامیدیی فه بهلکو ناحیهکا سهربخوه بوو. به لی دهمن میرین زاخو لاواز دبوون، میرین نامیدیی دهستیکن ب کونترولکرنا زاخو^(۱۵).

ل (دهفتهرا تهوجیهاتا عوسمانی) ل ۲۲ زی الحجه ۹۴۴/۲۱ گولان ۱۵۲۸ هاتیه کو زاخو ل دکهل لیوایا (عجوز) کهفتیه ژیر دهسته لاتا میری نامیدیی سولتان حسینی. ل ۱ زی القعه ۹۵۱/۳ کانوونا دووی ۱۵۴۵ د (دهفتهر موهیممه) یا عوسمانیدا ل ژیر ناقونیشانی «میرین کوردستانی» ناخی ههژده سهنجهقین کوردی هاتینه. و نیک ژ وان سهنجهقا نامیدیی ل ژیر حوکمی سولتان حسینی یه^(۱۶)، لی ناخی زاخو تیدا نه هاتیه، ژ قی بهلگه نامی دیاردبیت کو زاخو و عه جوز ب شیوهی راسته خو ب ویلایهتا نامیدیی فه هاتینه گریدان ل ژیر ریقه بهریا سولتان حسین ی ژهر قی چهندی ناخین وان سهنجهقان نه هاتینه^(۱۷).

پشتی (ههوا عیراقهین) هندک کوهورین د سیستهمی کارگیریا دهقهری هاتنه کرن و نهیالهتا بهغداد هاته دانان، و بو ماومه کی کورت سهنجهقا نامیدیی - ودناقدا لیوا زاخو- ئەوا سهر ب ویلایهتا کوردستان فه ب بهغداقه هاته گریدان. سهنجهقین وهک زاخو، سورچیک، زهنگه، خوار، کهشاف، باجوانلی، هزارمیرد، بهرهد، غازی قران، مووسل، دهرتهنک، نهرییل، عانه، زهنگ ناباد، حلله، سهماوات، تکریت، روماحیه، کهرهد، واست، جسان ویدره، جواز، بهسرا کبان، زکییه، سهل ئوغلو، سهرسویب، بهنی چه مید، غراف، رحمانیه، نه بوغریب، چه مار، تاول، لهس، عیون، قهتیف و سهفوا ب نهیالهتا بهغداد فه هاته گریدان^(۱۸).

پشتی سال ۱۵۸۶ نهیالهتا مووسل هاتیه دانان، شهش سهنجهقین زاخو، نهرییل، نسبین، شنکار، باجوان و ناچهقه لعه ب مووسل فه هاتنه گریدان^(۱۹). ل فه رمانا ۱۵۸۸/۱۰/۲۲ بو میرکهها دیاربهکر هاتیه کو سهنجهقا شنکار، نهسکی مووسل، ناچهقه لعه ، نسبین و زاخو ب نهیالهتا مووسل فه هاتینه گریدان^(۲۰).

زاخو وهک سهنجهقین دیتر بین کوردی ب سیستهمی ئوجاقلق (میراتگری) و یورتلوق (مولکداری)^(۲۱) دهات بریشهبرن. وهک سهنجهقین دی ژلای حکومتا مهبرکهزی فه دامه زانندن نه دهاتن کرن و ژلای کاروبارین ناخخوی فه سهربخوه بوون و بتنی ل دهمن شهران دا ل کهل نهیالهتا پینه گریدای پشکداری دکرن. سهنجهقا زاخو ل ۱۵۱۸/۹۲۴ کوچی ل (دهفتهرا رنوس Ruus Deferi) دا بناخی سندی سلیمانی هاتیه تومارکرن^(۲۲). ل ۲۹ جمادی الاول ۹۴۴/۲ چریبا دووی ۱۵۲۸ ئورهمار و سندی سلیمانی (ناخی وی یی دیتر لیوا زاخو) کرنه ژیر دهسته لاتا میری نامیدیی سولتان حسینی، پشتی مرنا سولتان حسینی لیوا ناخیری ژلای کورین سولتان حسینی فه هاته ب ریقه برن^(۲۳)، ماومه کی قوباد بهگی بریشهبر^(۲۴)، پاشان بهرام بهگی بریشهبر، ل سهر قی بابتهی زانبارین تیر و تهسهل ل بهرپهیرین بهین دی هینه دیارکرن.

زاخو وهک سهنجهقین دیتر بین کوردی ب سیستهمی ئوجاقلق (میراتگری) و یورتلوق (مولکداری) دهات بریشهبرن، و ژلای کاروبارین ناخخوی فه سهربخوه بوون و بتنی ل دهمن شهران دا ل کهل نهیالهتا پینه گریدای پشکداری دکرن.

فہرما نا گریڈانا سہنجا قین
 زاخو، شنگال، تہ سکی مووسل، ناچجہ
 قلعه و نسیتیئن ب ویلایہ تا مووسل ۱۵۸۶

ب- میری زاخو قوباد بہگ :

قازی سندی سلیمانی (زاخو) مہولانا موحمہد ل ۳ شوال ۲۵/۹۸۱ کانوونا دووی ۱۵۷۴ نامہ کی بؤ صدارہتی دنقیسیت و تیدا دبئییت: پشتی سولتان حسین مری و دہمن کوری وی قوباد مژوولی ریورہسمین قہشارتتا جہنازی بابی خوہ، تہبویکر ژ عہشیرمتا زوبہیران، کورین وی موحمہد، عہدی، عومہر و ژ کورین حاجی عہدوللای وی تہحمہد و قاسم و عومہر، (۹۰۰) و مہحموود، دلو، موحمہد، بہہائہدین و پشتہقائین وان، و ژ تایفا پنہان اپنیانش مووسا، موحمہد، موحمہد کوری شوکری و پشتہقائین وان، ژ تایفا گولیان تہبویکر، موحمہد و پشتہقائین وان ب سہرہلدانہ کی رابوون و کہلہا شہرانس تہوا ب چوار ہزار زیران ہاتیہ نافاکرن ژناقبرن، و ڈزی شہرعی شہریف و حوکمی ہہمایوونی رابوون، و ہیڑش کرنہ سہر چہند گوندان و مالی وان تالانکرن و بوونہ تہگہری مرنا گہلہک کہسان. ل سہر فی سکالاین فہرمانہک ژ دمولتا عوسمانی بؤ والیی شہرہمزور و والیی بہغدا و حاکمی جزیری بہدر بہک و حاکمی نامیدی ہاتہ نقیسین و تیدا ہاتبو تہو عہشیرہتین ناقین وان ہاتین و پشکداری د یاخیوونی دا کرین پیدقیہ بہینہ کرتن و سزادان و ب چ شیومیان نہرماتی لگہل وان تہکہن و ژبو پاراستنا نیمناہی و ناسایشا دہقہری دویچوون بہیتہ کرن^(۲۸).

ل ۷ ی صفہر ۹۷۱ / ۱۷/ چریبا نیکی ۱۵۶۳ کوری سولتان حسین قوباد بہک کو میری بہری یی تکریتی بوو ل لیوا زاخو نانکو (سندی سلیمانی) ہاتہ دامہزراندن . و ژبہرکو بودجی ل سال ۱۵۶۵/۹۷۳ بؤ میر قوبادی ہاتین تہرخانکرن تیرا خہرجیین وی تہدکرن، بریار ہاتہ دان عہشیرمتا سندی سلیمانی سہ ہزار ناچجہ یان و ژ عہشیرہتین دیتہ ہزار و تہ سہد ناچجہ یان وک باجا (عشر- دہئیک) بدہنہ قوباد بہکی، بشی رہنگی داہاتی وی زیدہکرن و ل زاخو دامہزراندن. ل ۲۴ شعبان ۱۸/۹۸۱ کانوونا نیمی ۱۵۷۳ حاکمی نامیدی سولتان حسین چوو بہر دلوقانیا خودی، پشتی فی چہندی قوباد بہک بوومیری نامیدی و سہنچہقا سندی سلیمانی، و وی تہف چہندہ بؤ میری ویلایہتا دیارہہ کر حسہن پاشای فی دا دیارکرن^(۲۹)، راستیدا دہمن سولتان حسین یی دژیانیدا و یی ساخ، باری وی یی تہندروستی گہشتبوو رادہکی تہدشیا ولاتی خوہ ب ریقہ بیہت، لہورا ہہمی کاروبارین ریقہبرنی د دہستی قوباد بہکی دابوون^(۳۰).

ماقوول و پیشکیش و ریہسپی و زانا و شیخین نامیدی پیکشہ داخو ازنامہیہک بؤ والیی بہغداد نقیسیبوون و داخواز کربوون عہردی سولتان حسین بدہنہ قوباد بہکی. ل ۱۶ رہمہزانا ۸/۹۸۱ کانوونا دووی ۱۹۸۴ سہنچہقا زاخو دانہ بہہرام بہکی کوری دیتہ یی سولتان حسین^(۳۱).

میرگی زاخو بههرام :

بهري سولتان حسين بمریت نامه کی بو والیی دیاربه کوری
حهسه ن پاشای د هنیریت و تیدا داخواز زی کربوو دهمی دمريت عهردی
وی دناقبهرا کورین وی دا بهیت دابهشکرن. پشتی مرنا سولتان حسین،
والیی دیاربه کوری سهنجهقا نامیدی ددهت قوباد بهگی و لیوا زاخو ب
ناقنی (سندی سلیمانی) دا کوری سولتان حسین یی دی ب ناقنی بههرام
بهگی^(۲۹). ل ۱۷ رهمهزانا ۹/۹۸۱ کانوونا دووی ۱۵۷۳ سهنجهقا سندی
سلیمانی ب داهاتی ۱۴۰ هزار ناقچهیی وهک زعامهت دانه بههرام بهگی،
ژلایی خوهقه قوباد بهک زلامه کی بو نهیالهتا بهغدا فریدکعت و داخواز
ژی دکعت ئهو داهاتی ۱۴۰ هزار ناقچهیی بو برایی وی بههرام بهگی
هاتیته دهست نیشانکرن، ژوانا ۵۰ هزار ناقچهیی زعامهت بدن کوری
دی یی سولتان حسین (تیسماعیل بهگی). ههروهسا ۱۴ هزار ناقچهیی
ده زی لسهر بههرا تیسماعیل بهگی بهینه زیدهکرن^(۳۰).

ل ۱۰ جمادی الاخر ۲۶/۹۸۲ نیلوونا ۱۵۷۴ قوباد بهک نامه کی بو
حکومهتا مهرکهزی فریدکعت و دیاردکعت: «ژهر کو برایی وی بههرام
بهک ل سهنجهقا زاخو هاتیته دامهزراندن عهشیرهتین سندی سلیمانی ب
سهرهلدانی رابوویته و که لها شهرانش خراب کرینه و گوندی (بیدار)
سوتینه و حوسام هسه ن پاریزمیری که لها گرگ دکهل ۴۰ هزار لهشکران
ژی سنی ههیشان زیدهتر ل که لهیدا دوریج کرینه. ههروهسا دهمی بههرام
بهگی ههولدا بچیت ناق سهنجهقا زاخو دا کو نیمناهی و ناسایشی
بپاریزیت ریک لی هاتیته گرتن بچیته ناق باژیریدا و ریکا هاتنوچوونا ناق
باژیری کرتینه و ئهو کهسی خه لک ب فی کاری هانداین میری جزیری
بهدر بهک بوویه. ههروهسا دیارکریه کو بههرام بهک حاکمی زاخو دژی
عهشیرهتین سندی سلیمانی شهری دکعت و هفت تا ههشت کهس ژ هیژین
وی هاتیته کوشتن و د بهرامبهردا زیانین مهزن ب لایه نی عهشیرهتین سندی
سلیمانی داینه و زیدهتر ۱۵ کهسان ژوان کوشتینه و که لهک زی بریندار
بوویته. حکومهتا مهرکهزی فهرمانه کی بو والیی دیاربه کوری د هنیریت
و دیاردکعت کو که لها شهرانش ب لشین و پشتهقانی حاکمی جزیری
بهدر بهگی هاتبوو خرابکرن، لهورا داکو دووباره ب شیومیه کی گونجای
لدویف شیومی وی یی رسه ن بهیته جیکرن دی قهرمبوو ژ حاکمی جزیری
بهدر بهگی و عهشیرهتا سندی سلیمانی هیته ومگرتن^(۳۱).

تسهرگی ههردوو برایان قوباد و بههرام :

ههروهک ل سهری نامهزه پنی هاتیتهدان پشتی مرنا سولتان حسین
لیوا نامیدی بو قوباد بهگی و سهنجهقا زاخو بو بههرام بهگی هاتبوو
دهستیشانکرن، بهلی ژبهرکو ههردوو برا لکه ل نیک ههقسنوو بوون لهورا
بهردموام ناکوکی و مملانیی دناقبهرا واندا پهیدادبوون و زیان دکه هاندنه
نیکودوو. قوباد بهگی سکالایهک ل سهر برایی خوه بههرام بهگی بو
حکومهتا مهرکهزی توماردکعت و بههرام بهگی وهک کهسه کی بکوژ و
تالانکهر پشتهری ددهت دیارکرن. ل سهرفی چهندی والیی بهغدا نامه کی بو
حکومهتا مهرکهزی د نقیسیت و تیدا دیارکعت: «پیدقیه باومریی ب ناخشتا
قوبادبهگی بینن چونکو ئهو کهسه کی راستگویه، ب سوپاسیقه باس لی کر
و دا دیارکرن کو ئه کهر ل دهقهری یاخیبوونهک دژی قوباد بهگی پهیدابوو
ئهو یی نامادهیه ههر جوره کی هاریکاریی پیشکیش بکعت^(۳۲)».

ژبهرفان ناکوکیان نه خوهشی و تیکدان دناقبهرا عهشیرهتین
ناکنجی ل نامیدی و زاخو دا زی پهیدادبوون و مالین نیکودوو تالان دکرن
و بوویهرین بشی رهنکی پهیدادبوون. ئهق کهرب و کینه بوونه ئه کهر سکالا
لسهر نیک توماریکهن و نهینین نیکودوو ناشکهرا بکه ن و نه خوهشینی بو
خه لکی پهیدابکه ن و سنورین نیک ببهزینن، ئهقی چهندی شهر زی لکه لدا
دهات و کیشهیا دناقبهرا واندا کورتر لی هات. لهورا قوباد بهگی بهردموام
سکالا لسهر برایی خوه بو حکومهتا مهرکهزی توماردکر و داکرانییا خوه
بهرامبهرفی بارودوخی دایه دیارکرن. حکومهتا مهرکهزی دهمی ژقی
چهندی ئاگه هدار بووی و داکو دووماهیی ب فی روموشا نه ئارام بینیت و شهری
دناقبهرا ههردوو برایاندا ب دووماهییک بینیت و کونترولنی لسهر دهقهری
بکعت میری زاخو بههرام بهک لسهر سهنجهقا قورنه (دکه قیته ناق سنوری
ویلابهتا بهسرا)، ئهوا کو پرائیا ناکنجین وی عهرب، دامهزراند.

دهمی بههرام بهک ئاگه هداربووی میراتی بابی بو کوری ب نه
حهقی ژی هاتیته ستاندن، ئانکو سهنجهقا زاخو ژی هاتیته ستاندن، فهرمانا
حکومهتا مهرکهزی بجه نهینا و نهچوو سهنجهقا قورنه، عهشیرهتا بوختی ل
دهقهری جزیری و زیباری ل دهقهری نامیدی کرنه پشتهقانی خوه و داخواز کر
کو دهقهر و که لهین بسهر نامیدی فه بدن وی. و هیرش کره سهر حاکمی
نامیدی قوباد بهگی ئهوی بووی ئه کهری دهریخستنا وی ژ سهنجهقا
زاخو و ههولا کوشتنا وی دا، ههروهسا هیرش کره سهر چهنین گوند
و ناحیهیی سهر ب نامیدی فه و تالانکرن وسوتن. بهرامبهرفان پیشهاتان
قوباد بهگی نهرازیبوونا خوه دیارکر و سکالا لسهر بههرام بهگی بو قازین
مووسل هنارت و داخوازا هاریکاریی ژ میری شههرموزری کر.

“ میرگی بوتان رولل سهره کی
هه بوو د هاندنا خه لک
زاخول دژی میرین بههدینان.”

ل سهر قى بارودوخى سولتانی عوسمانى یى وی دهمى مورادى سین، ژ بو کرتن و دسته سهرکرنا بههرام بهگى و داکو دست ژ بزاقین خوه بهردمت فهرمانهک بو میر و مهزنین شههرمزور و مووسل و حاکمى جزیرى بهدر بهگى و عهشیرمتین ل ژیر کونترولا واندان نقیسی و تیدا دیارکر کو دژى بههرام بهگى ب ئیک زمان و ئیک جهسته کار بکهن و ئیمناهی و ناسایشا دهقهرى بیارین^(۳۳) . ل سهر قى چهندى دهمى بههرام بهگى زانى نهشیت ئیدی شهرى لگهل وان هیزین لهشکهرى بکته ئهوین ژ جهین جودا جودا بهرهق زاخو هاتین، پهنابره بهر میرى ههکارى زهینهل بهگى. ل ۱۹ ربیع الاخر ۱۵/۹۸۴ تیرمه ۱۵۷۶ سولتان مورادى سینى فهرمانهک بو زهینهل بهگى میرى ههکارى هنارت و تیدا دیارکر: «میرى سهنجهقا قورنه بههرام بهگ دژى بریارا دامهزاندنا وی رابوویه و نهچوویه سهنجهقا ئى هاتیه دامهزاندن، و ژهرکو دوژمنایهتی دناقبهرا وی و براینى وی میرى نامیدینى قوباد بهگى دا ههیه بهردموام هیرشا دکته و دبیته ئهگهرى کوشتنا گهلهک کهسان. ژهر کو بههرام بهگى پهنا بریه دهفته لهورا وی رازی بکه و فریکه سهنجهقا وی و رادهستی میرى جزیرى بهدر بهگى نهکه، و ل دویت وی فهرمانى ههره یا من هنارتى و چ تشتى بهروفاژى قى فهرمانى ئهجام نهد، و ئهگهر ئهجام بدهی تو ژ قى چهندى بهرپرسى^(۳۴)» .

ل ۲۵ شهعبانا ۱۶/۹۸۴ چریبا دووى ۱۵۷۶ میرى دیاربهکرى داخواز کر ناشتین دناقبهرا ههردوو برایناندا پهیدابکته و ب مهرجهکى کو ل مووسل بگههنه ئیک. نامهک بو قوباد بهگى فریکر و زهلامهک هنارت دهق براینى بههرام بهگى دا کو شیرمتا لى بکته و ناشتین بکته. بههرام بهگى ب ترسا کرتن نهچوو مووسلى و دیارکر کو دى لسهر شهرى خوه ل دژى قوباد بهگى بهردموام بیت. بههرام بهگى میرى عهشیرهتا زیبارى و چهند عهشیرمتین دیتر ددهته گهل خوه و بهردموام دبیت ل بزاقین خوه یین تیکدانى. لسهر قى چهندى سولتان مورادى سینى فهرمانهک بو عهشیرمتین میرگهها سوران و سلیمانى و سندی فریدکته و دیاردکته کو لدویف شیانین خوه هاریکاریا قوباد بهگى بکهن و ههمى پشتهقانى و ههولا بکهن داکو بههرام بهگ بهیته دسته سهرکرنا^(۳۵) .

ل ۱۵ شوالا ۴/۹۸۴ کانونا دووى ۱۵۷۷ قوباد بهگى بو بداوى ئینانا ههفرکیى دکهل براینى خو پیشنیار کر ئیک ژ سهنجهقین دیاربهکرى ئهوزى سهنجهقا سیرتى بدهته بههرام بهگى داکو بقی ریکى ژ خوه دووریخیت و نارامى پهیدابیت، و ههروهسا دلانا د ناقبهرا ههردوو برایان دا ژى نهمینیت، بهلى بههرام بهگ بقی چهندى رازی نهبوو^(۳۶) .

ل ۸ رهمهزانا ۱۸/۹۸۵ چریبا دووى ۱۵۷۷ ل فهرمانا بو میرى سهنجهقا سوران دا هاته هنارتن تیدا دبیزیت: «وهسا پیزانین هاتینه کو بههرام بهگ براینى قوباد بهگى کهسهکى خاتین و خودان سروشتهکى پیسه و ریکا کوفرى ههلبزارتیه و دکهل ۴۰ زهلامین خوه چوویه ئورمیه و پاشان ژ ویرى بهرهق تهبریزى چوویه، و پشتى ماویهکى مایه ل ویرى ل دویشرا چوویه قهزوین و خومهديه دکهل قزلباشان، و دراستیدا ژهرکو دناقبهرا خرابکاری ناقبرى و براینى وی نهخوشى ههبوو ههرچهنده بو چهندين سهنجهقا هاتیه دامهزاندن و نیتهکا پاقر سهردمهه لگهل هاتیه کرن، بهلى وی لایهنى خرابکاری و کوفرى ههلبزارتیه. بى گومان یا دیاره کو بههرام بهگ دى فسادى پهیداکته و یا ناشکهرایه کو خرابکاری ناقبرى ژ جوارچووقى گوهدانى دهرکهفتیه. ژ نوکه پیشه بههرام بهگ بچیته کیش سهنجهقى پیدقیه ب ساخى یان مری بهیته کرتن. ههرچهنده ریک هاتهدان کو لایهنى مه ههلبزیریت، بهلى رهفتارین وی نه دروست بوون و وی ئیلحاد ههلبزارت و ژریکا راست دهرکهفت. ژ نوکه پیشه ئهگهر بههرام بهگى داخوازکرد سهنجهقهکى دا دهریازبیت ریک بو نههیته دان و ل ویرى ب ساخى یان مری بهیته کرتن و رادهستی مهرجهعهکى جهن باومریى بکهن». بقی رهنکی فهرمانا بو ههرئیک ژ میرین سهنجهقین برادوست، زمرزا، مهرکهقهمر و صوماى هاتنه هنارتن^(۳۷) .

ههر ل وی روزى نامهک بو والین وانى خسرو پاشای هاتیه هنارتن و تیدا هاتیه کو «بههرام بهگ براینى میرى نامیدینى قوباد بهگى چوویه دکهل تایفا کوفرى و چوویه قهزوینى و تاکریا خوه بو شاهی دیارکریه. ههروهسا غازى کورى شاهقولین [پنیانشى] ژى وهک بههرام بهگى پهنابریه بهر شاهی و هیزین خوه کرینه ئیک دژى دهولتهتا عوسمانى و پلان داناینه هیرشى بکهنه سهر دهقهره سهرسنورى و شهرى دژى دهولتهتا عوسمانى بکهن، [قزلباش]، ئهوزور گرنکی و پویتهی ددهنه وان کهسین زلایین مه (دهولتهتا عوسمانى) دچنه لایهنى ئیرانى، و ژهر قى چهندى ژى سهلماس داینه غازى کورى شاهقولی. ژ نوکه پیشه ریک ل وی چهندى بهیتهکرتن کو بچنه لایهنى شاهی و ئامادهکاریان بکهن بهرامبهر ههر ههولهکا هیرش کرنى. و بو قى مهرهمى فهرمانا بو ههرئیک ژ میرى سهنجهقا سوران و شههرمزوولى هاته هنارتن^(۳۸) .

الماس قاه و بکر بر سلطانه صید بکر

ح ۱۷۲۱ ن ۹۸۱

د عامه تمام مردم برین بخت سلطانه صید بکر استونی

وزعامت و نوبت کنش را تا پیش از قیام سلطانه صید بکر و عاقل
رستم بکر بر لنده لوه لوه بکر از قیام این ایام و بر یکسان رفتار
لوندان زمین ایام و بر یکسان بود

وزعامت و نوبت کنش بکر بکر از قبیل واد بکر که بکر از قیام
لوندان در ایام قاه و بکر از قیام این ایام و بر یکسان بود

وزعامت و نوبت کنش بکر بکر از قبیل واد بکر که بکر از قیام
بکر از قیام این ایام و بر یکسان بود

د موقع سلطانه صید بکر لکدار از لنده لوه لوه طغوز
لونه قولان لنده لوه لوه و بکر از قیام این ایام و بر یکسان بود

د موقع سلطانه صید بکر لکدار از لنده لوه لوه طغوز
لونه قولان لنده لوه لوه و بکر از قیام این ایام و بر یکسان بود

د موقع سلطانه صید بکر لکدار از لنده لوه لوه طغوز
لونه قولان لنده لوه لوه و بکر از قیام این ایام و بر یکسان بود

د موقع سلطانه صید بکر لکدار از لنده لوه لوه طغوز
لونه قولان لنده لوه لوه و بکر از قیام این ایام و بر یکسان بود

د موقع سلطانه صید بکر لکدار از لنده لوه لوه طغوز
لونه قولان لنده لوه لوه و بکر از قیام این ایام و بر یکسان بود

داخوازناما میری بههدینان قویاد بهگ ژ سولتان
عوسمانی زیو دابه شکرنا سنجهقا سندی
سلیمان دناقهرا برا و کورمامین خو دا ۱۵۷۲ از

میری زاخو سہیدخان :

داکو حکومتی ٹامیدی بدہتہ کہسہ کی خودان شیان و شارمزا و ژبو پاراستنا ٹاسایش و ٹیمنایا دہقہری، لسمہ داخوآزیا قویاد بہکی ل ۱ رجمہب سال ۸/۹۹۲ تیرمہما ۱۵۸۴ کوری وی سہیدخان بؤ زاخو و کوری وی یی دی (ٹہبوسہ عید) بؤ سہنجہقا شنکالی ہاتنہ دامہزراندن^(۳۹).

میری زاخو یوسف بہگ :

یوسف بہگ کوری ہسہن بہگ میری بہری یی زاخو یہ. ل ۲۶ رجمہب ۱۲/۹۹۴ تیرمہما ۱۵۸۶ کوری قویاد بہکی سہیدخان لسمہ لیوا ٹامیدی ہاتہ دامہزراندن و سہنجہقا زاخو ما قالہ و یوسف بہکی زہلامہک ہنارتہ صہدارمتی و داخوآز کر سہنجہقا زاخو بدہتی، لسمہ قی چہندی دہقتہرداری دیارہکری ٹہحمہد بہکی دیارکردی زاخو ٹاراستہ کہت بہلی ب مہرجہکن ٹہو داہاتی ژ سہنجہقا سندی سلیمانی یا سہر ب بہغدافہ دہیت کو کوژمی وی سی سہدو ٹیک ہزار و نہہ سہد ٹاقچہنہ، ژ وانا دووسہدر ہزارا بدن میری ٹامیدی سہیدخان و یا مای ٹانکو سہد ہزار، سیہ ہزاران ل سہر زیدمیکہن ٹانکو سہد و سیہ ہزار ٹاقچہیان بدن خہزینا دہولہتی. لسمہ قی چہندی ۲۹ رجمہب سال ۱۵/۹۹۵ تیرمہما ۱۵۸۶ قہرمانہک ژ صہدارمتی بؤ والیی بہغدا سینان پاشای ہاتہ نشیسین کو سہنجہقا زاخو بدہنہ یوسف بہکی ب مہرجہکن ہر سال ۱۹ ہزار ٹاقچہیان بدہت خہزینا دیارہکری^(۴۰).

زاخو ٹہو سہر ب ٹہیالہتا بہغدافہ، وہک لیوا ٹامیدی لدویض شیوازی مولکداری و میراتگری (یورتلق و ٹوجاقلق) دہاتہ بریشہبرن. ۲۷ رجمہب سال ۳/۹۹۲ تہباخا ۱۵۸۴ کوری قویاد بہکی سہیدخان ل سہر لیوا زاخو (سندی سلیمانی) یا سہر ب ویلیاہتا مووسل قہ بہرامبہر ۲۱۵ ہزار ٹاقچہ ہاتہ دامہزراندن. و ژبہرکو ٹہق داہاتی بؤ وی ہاتی تہرخانکرن تیرا خہرجیی وی نہدکر لہورا داہاتی وی دوو جارن ہاتہ زیدہکرن و نزیکی ۸۵۰۰ ٹاقچہیی دیتہ لسمہ داہاتی وی ہاتنہ زیدہکرن^(۴۰).

ل ۳ رجمہب سال ۱۹/۹۹۴ خزیرانا ۱۵۸۶ قہرمانہک بؤ بہہرام بہکی ہات ہنارتن و تیدا ہاتبوو: «زاخو گہلہک نیزیکی ٹامیدی یہ و دوژمنایہتیا دناقبہرا زہلامین حاکمی ٹامیدی سہیدخان و زہلامین تہ دا ہہیہ، و ٹہگہرریک ل قی نہخوہشی و دوژمنایہتیی نہہیتہگرتن دی بیتہ ٹہگہری پیکدادان و مملانیی دناقبہرا عہشیرمتان دا... لہورا داکو نہ ٹارامی ل دہقہری بہیدا نہبیت سہنجہقا ہسہن کیفا بو تہ ہاتہ ٹاراستہکرن و پیدقیہ تو دگہل زہلامین عہشیرہتا مزووری قہستا وی جہی بکہی^(۴۱)...».

“ زاخو ہندہک جارن بہ ہندہک کہسایہتیی ل دہرقہی مالباتا میرین بہہدینان ہاتیہ ٹاراستہکرن ”

میری زاخو موستہفا :

موستہفا بہک ل ۱۱ ربیع الاخر سال ۱۰۲۵ / ۲۷ نیسان ۱۶۱۶ ژ لایئ والیئ بہغداقہ ل سہنجہقا زاخو ہاتہ دامہزراندن. وہک ہمہمی میران موستہفا بہک کہفٹہ ریئ داکو بجیتہ سہنجہقا زاخو ٹہوا لی ہاتیہ دامہزراندن و ئاسایش و ئارامیا دہقہری پپاریزیت و کاروباران بریقہبہت، لی والیئ کہفن بی شہرہزوری ٹہوی ہاتیہ دامہزراندن لسہر حکومتا جزیری (شہرف بہک) زہلامین خود د ہنیریت ریکا موستہفا بہکی دا و ریئ لی دکریت بجیت زاخو. بہرامبہر قی مایٹیکرنا ٹہنقہست موستہفا بہک قی چہندی بو حکومتا مہرکہزی دہت دیارکرن و داخواز دکہت ریئ ل قی مایٹیکرنی بہیتہ کرتن. لہورا حکومتا مہرکہزی فہرمانہکی بو والیئ دیاربہکری دلاومر پاشای د ہنیریت و فہرمانی دہت موستہفا بہک جارہکا دی بجیتہ سہنجہقا خود و ریئ ل مایٹیکرنا شہرف بہکی بہیتہ کرتن.

۸- میری زاخو یوسف ژ عہتیرہتا زیباری :

ل ۹ شعبان سال ۱۰۴۹/۴ کانوونا نیکی ۱۶۳۹ لیوا زاخو دمینیہ قالہ، لہورا سہروکی عہشیرہتا زیباری یوسف ہاتہ دامہزراندن ل زاخو ب مہرکہکی دوو ہزار قرووشان بدہت خہزینا مووسل و ہر شہرہکی ژ لایئ بہغداد و ئہیالہتا شہرہزوری قہ بہیدابیت بندقیہ ب لہشکری خودقہ بشکاری بہت^(۴۴).

۹- موحمہد بہگ :

سہنجہقا ئامیدی ل دویف شیوازی مولکداری (یورتلق) ومیراتگری (ئوجاقلق) وہک سہنجہقین دیتر یین گریڈای ب ئہیالہتین کوردستانی قہ ب شیوازی حکومت دہاتن بریقہ برن^(۴۵). لی سہنجہقا زاخو ہرچہندہ ٹہم دبیین وہک سہنجہقین دیتر میرین کورد لی ہاتینہ دامہزراندن بہ لی دہمی بہریخوہدینہ سہنجہقا زاخو نہ د ناٹ وان سہنجہقادایہ ٹہوین ریقہبہریا وی ژ باب بو کوری دچوو، ٹہف چہندہ دیاردبیت ب ریکا وان میرین ل سہنجہقا زاخو ہاتینہ دامہزراندن، بو نمونہ کوری میر عہزیزی میری کہفن بی شنکالی ب ناٹی موحمہد لسہر سہنجہقا زاخو ہاتبو دامہزراندن، پاشی وہک میری سہنجہقا ئامیدی ہاتہ ہلبزارتن، و ل ۲۷ موحمہرم سال ۱۶/۱۱۶۲ کانوونا دووی ۱۷۴۹ ژ قی کاری ہاتہ لادان و ل جہی وی بہہرام پاشا دانان و ٹہف چہندہ ل (دہفتہر تہحویلا Tahvil Defteri) عوسمانیدا ہاتیہ تومارکرن^(۴۶).

سہمرای فہرمانا ناخبری د گہہینہ شہرف بہکی بہ لی بیگری پیناکہت و رادبیت ب داکیرکنا سہنجہقا زاخو و دہوربہرین وی و بجی ب ناٹی خود ژ خہلکی ومردکریٹ. و ہولددہت زورین ل خہلکی نہ موسلمان بہت کوا باجا جزیی بدن و دہست پیدکہت ب فریکرنا زہلامین خود یین چہکار بو سہر دہقہری و گہلہک ژ خہلکی ب چہکین ئاکری د کوژیت. د ہمان دہمدہ ہیرشی دکہتہ سہر ناحیا (بہرچیکان) و (دوبان) و گہلہک خہلکی وان دہقہران د کوژیت و ودہستی خود دانیتہ سہر باجا حکومتی ڈی. ہہروسا ل ناحیا ناخبری ریگرین بناٹی عہبدال، سہیفہددین، قزل، ٹہبوبیکر، موحمہد تہوہکولانی و میر موحمہد دچنہ سہنجہقا زاخو و کتخودایی موستہفا بہکی و ۱۸ کہسین ژ عہشیرمتان دکوژن و ہہروسا مال و ہہسپین ۱۴ کہسان دہن و دزقرن جزیری. دہمی حکومتا مہرکہزی ئاگہدار بووی ژ قی بارودوخی بریاری دہن ٹہف کیشہ بہیتہ رموانہ کرن بو دادگہا شہرعی و گوہداریا دوزکهران بکن و ئیفاذا وان ومیرگرن و مالین ہاتینہ بزقرینن و یین بشکاری د تاوانی دا کرین بہینہ سزدان و یین زولم لی ہاتینہ کرن بہین پاراستن^(۴۷).

سہنجہقا ئامیدی ل دویف شیوازی مولکداری (یورتلق) ومیراتگری (ئوجاقلق) وہک سہنجہقین دیتر یین گریڈای ب ئہیالہتین کوردستانی قہ ب شیوازی حکومت دہاتن بریقہ برن. لی سہنجہقا زاخو ہرچہندہ ٹہم دبیین وہک سہنجہقین دیتر میرین کورد لی ہاتینہ دامہزراندن بہ لی دہمی بہریخوہدینہ سہنجہقا زاخو نہ د ناٹ وان سہنجہقادایہ ٹہوین ریقہبہریا وی ژ باب بو کوری دچوو، ٹہف چہندہ دیاردبیت ب ریکا وان میرین ل سہنجہقا زاخو ہاتینہ دامہزراندن

م ادره
۱۱۴۰ (۱۰۲۵)

۴

و ما بهر کس که قسط از او نماند و در روز و ماه و سالی که در این کلام زانکه سنجیده ایم ادله معنی و ارجح می کند که از او
 و این در روز و ماه و سالی که در این کلام زانکه سنجیده ایم ادله معنی و ارجح می کند که از او
 جز آنکه کلامی در این باب نیست که در این کلام زانکه سنجیده ایم ادله معنی و ارجح می کند که از او
 ادلی معنی که از این در این کلام زانکه سنجیده ایم ادله معنی و ارجح می کند که از او
 قسرت از او در این کلام زانکه سنجیده ایم ادله معنی و ارجح می کند که از او
 که در این کلام زانکه سنجیده ایم ادله معنی و ارجح می کند که از او
 ابروی دادند و در این کلام زانکه سنجیده ایم ادله معنی و ارجح می کند که از او
 کما علیهم السلام و در این کلام زانکه سنجیده ایم ادله معنی و ارجح می کند که از او
 بر قوام ادب و کلام و در این کلام زانکه سنجیده ایم ادله معنی و ارجح می کند که از او
 یکی است و در این کلام زانکه سنجیده ایم ادله معنی و ارجح می کند که از او
 ادلی معنی که از این در این کلام زانکه سنجیده ایم ادله معنی و ارجح می کند که از او
 معنی که از این در این کلام زانکه سنجیده ایم ادله معنی و ارجح می کند که از او
 که در این کلام زانکه سنجیده ایم ادله معنی و ارجح می کند که از او
 بر واری که از این در این کلام زانکه سنجیده ایم ادله معنی و ارجح می کند که از او
 عمر ابروی و در این کلام زانکه سنجیده ایم ادله معنی و ارجح می کند که از او
 مائت که از این در این کلام زانکه سنجیده ایم ادله معنی و ارجح می کند که از او

ادله اوله
 در این کلام زانکه سنجیده ایم ادله معنی و ارجح می کند که از او

نامه‌ها سولتانع عوسمانی بؤ والین دیار به کئی
 دلاور پاشایی سهارت دهرتختنا میری
 زاخو مستهفا بهگی ز حوکمی زلاین میری
 بوتان شهرهف بهگی قه ل ساللا ۱۶۱۶.

- ههمی یاسا و بیزابوونین عوسمانی دناڤ دا ب
شینومیهکن راستموخو هینه جینه جیکرن. بنیزه
Hezarfen Huseyin Effendi, Telhisul-Beyan Fi Kavanin-i Al-i Osman, Hazirlayan: Sevim Ilgurel, Turk Tarih Kurumu, (Ankara:1998), s.132.
21. TSMA No: E. 9775, Vrk 4.
22. BOA. A.RSK d. No: 1452, s281, 322.
23. BOA. A. DVNSMHM.d. No: 26, Hkm. 647, s. 226
24. İmad Abdu's-Selam Rauf,Tarih-i Umerâ'-i Behdinân, s. 23-32; Sultan Kubad Han bin Sultan Hüseyin ile ilgili birçok Mühimme Defterleri kayıtlarını kullanmış ve Kubad Bey ile ilgili detaylı bilgi vermiştir. Bkz; [www.alukah.net]
25. BOA. A. DVNSMHM.d. No: 25, Hkm. 83, s. 10.
26. BOA. MAD No: 563, s. 58-59;
27. BOA. A. DVNSMHM.d. No: 25, Hkm. 83, s. 10.
28. BOA. A. DVNSMHM.d. No: 23, Hkm. 627, s. 290.
29. BOA. A. DVNSMHM.d. No: 25, Hkm. 287-289, s. 28-29.
30. BOA. A. DVNSMHM.d. No: 25, Hkm. 304, s. 30.
31. BOA. A. DVNSMHM.d. No: 26, Hkm. 304, s. 30.
32. BOA. A. DVNSMHM.d. No: 27, Hkm. 132, s. 35.
33. BOA. A. DVNSMHM.d. No: 28, Hkm. 11, s. 5.
34. BOA. A. DVNSMHM.d. No: 28, Hkm. 56, s. 23.
35. BOA. A. DVNSMHM.d. No: 28, Hkm. 900, 991 s. 354; 382.
36. BOA. A. DVNSMHM.d. No: 29, Hkm. 130, s. 55.
37. BOA. A. DVNSMHM.d. No: 32, Hkm. 72, s. 20.
38. BOA. A. DVNSMHM.d. No: 32, Hkm. 74,75, 76, s. 22-25.
39. BOA. A. DVNSMHM.d. No: 53, Hkm. 308, s. 34
40. BOA Kamil Kepeci 262, s. 128.
41. BOA. A. DVNSMHM.d. No: 60, Hkm. 514, s. 217
42. BOA. DFE RZ d. No: 98, s. 217.
43. BOA. A. DVNSMHM.d. No: 81, Hkm. 158-159, s. 73.
- Osmanlı Araştırmaları Dergisi, 2016, Sayı, 47 s,188..
12. BOA. KK. d. 262, S. 128
13. TSMA, No: E. 8333/3; İdris-i Bitlisi, I. Selim'e gönderdiği mektupta: Asâkir-i mansûrenin ilerleyişi sırasında Allah'ın inayetiyle Musul ve Bağdad'a kadar bütün belgeler kolaylıkla ele geçirildi. Irak-ı Arab'da sakin olan Kürdistan ümerâsı Bohti, İma-diye, Soran ve Sindiyân Aşireti'nin destekleri sonucu fethine muvaffak olduğunu ifade etmiştir. Ayrıntılı Bilgi için bkz; [Vural Genç, İdris-i Bitlisi'nin II. Bayezid ve I. Selim'e Mektupları, (İSAM), Osmanlı Araştırmaları Dergisi, 2016, Sayı, 47 s,187].
14. Şerefhan, Şerefnâme, (çvr. M. Emin Bozarlan) Deng Yayınları, 2006, s.87-88.
15. BOA A. RSK 1452, s. 311
16. TSMA. Mühimme Defteri No: E. 12321,s. 85 .
17. Robert Mantran, Irak Maddesi, (DİA) cilt: 19; sayfa: 93; Bkz, BOA. MAD d. No: 563, s. 211-220.
18. BOA Kamil Kepeci defteri; No: 262, s. 183, 367.
19. BOA. A. DVNSMHM.d. No: 64 , Hkm. 291, s. 107.
20. یورتلق وئوجاقلق):ناقهکه دهیته دانان ل
سمر سنجهقین ب حوکمی ویراسی، دژیدهران
دا پیناسهیا فان سنجهقان ب فی رنگی هاتیه
کرن: نمو سنجهقین یین ککو دهینه ناراستهکرن
بو هزمهوارهکا ژ میرین کورد ل دهمن قهکرین ،
نانکو سنجهقین عوسمانی نه بهلی جوداهی نهوه
حوکم دناڤ دا ویراسی یه و میرین وی ملکهچ نین
بو لادان و دانانی، و ل دهمن مرنا میری حوکم
دهیته قهکوهاستن بو نیک ژ کورین وی، و
دهرکههین داهاتی وی دهینه نامار و تومارکرن،
و دناڤ دا زعامات و تیمارین ههین ، نانکو رینمایین
دهرمهکایهتیا لهشکهری یا عوسمانی دناڤ دا دهیته
بجه نینان، و دهمی شهران دا میری وی پیشکداری
دکته دکهل میرین سنجهقین دیتر یین ل ژیر
نالاین والین ویلایهتن، و دهمی میری سهریچی
یا فی نهرکی کور دولهت دی رابیت ب لادانا وی
و حوکمی دهمه دهمتن کسهسکن دیتر ژ ههمان
خیزان، و دهمی د حالهتن ککو ج کهمس دخیزانی دا
نهین ، سنجهق دی هیته ناراستهکرن بو میرهکن
عوسمانی و دی سنجهق هیته قهکوهاستن بو
سنجهقهکا عوسمانی (یا راستموخو) و دی
1. Musul Vilayet Salnâmesi, Sadık Efendi, H. 1312, s. 287-289.
2. Musul Vilayet Salnâmesi, 1312, s. 289.
3. Şemseddin Sami Kamusü'l-A'lâm Mihran Matbaası İstanbul, 1306/1889, c. IV s. 404.
4. Musul Vilayet Salnâmesi, Hasan Tevfik, H. 1308, s. 108-110.
5. Bkz: Nizar Eyyüb Güli, Kaza-i Zahofî't-Taksimâti'l-İdariyeti'l-Osmaniyyeti (1842-1918), Camiatü Zahofî/Fakülteyi el-Ulumü'l-İnsaniyyeti/Kısmü't-Tari.
6. Şem'dânizâde Fındıklılı Süleyman Efendi, Murî'ut-Tevârih, İstanbul, 1338, s. 495.
7. Bkz, Selimnâme, TSMK, Revan Kitaplığı No: 1955, Vrk 23-b, 24-a, Vrk, 30-b, 34a.
8. İdris-i Bitlisi: Ümerâyı ekradden ve müverihinden Şah İsmail Safevi'den kaçarak Osmanlı Devleti'ne iltica etmiştir. Ve Sultan Bayezid Han-ı sani Hazretleri'nin hüsnü kabûl ve iltifatına mazhar olup padişah-ı müşarun ileyhin nâmına Heşt Behişt Üvânıyla güzel bir Osmanlı Tarihi yazmıştır. Sultan Selim Han zamanında Kürdistan'a gönderilerek Diyarbekir, Musul ve Kürdistan emirlerini Osmanlı İdaresi'ne iltihaklarını sağlamıştır. Dönüşünde taraf-ı padişahiden çok izzet ve ikrama nail olmuştur. H. 921 tarihinde Dersa-ade't'de (İstanbul'da) vefat etmiştir. (Şemseddin Sami, Kamusü'l-A'lâm Mihran Batbaası İstanbul, 1306/1889, c. II s. 811).
9. Solakzade Mehmed Hemdemi Çelebi, Salokzâde Tarihi İstanbul, 1297, s. 387.
10. Vural Genç, İdris'i'nin II. Bayezid ve I. Selim'e Mektupları, (İSAM), Osmanlı Araştırmaları Dergisi, 2016, Sayı, 47 s,177-178; TSMA, E. 8333, 1,2,3. (Vural Genç, İdris-i Bitlisi'nin bu mektupları yayınlarak ilim camiasına büyük katkıda bulunmuştur kendisine teşekkür ederiz)
11. Vural Genç, İdris'i'nin II. Bayezid ve I. Selim'e Mektupları, (İSAM),